

4-6 Yaş Çocuğa Sahip Ailelerin Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukları İle İletişimlerinin İncelenmesi

Investigation the Communication of Families with 4-6 Age Children with their Children in the Covid-19 Pandemic Process

Saniye Selin Döğër^{*1}

Fatma Elif Kılınç²

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹ Araş. Gör., Biruni Üniversitesi, Türkiye

Res. Assist., Biruni University, Turkey

sdoger@biruni.edu.tr

ORCID ID 0000-0002-9988-3127

² Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Assoc. Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey

fekilinc@ybu.edu.tr

ORCID ID 0000-0001-8372-5047

Makale geliş tarihi / First received : 08.12.2020

Makale kabul tarihi / Accepted : 23.04.2021

Bilgilendirme / Acknowledgement:

1- Araştırmacıların katkı oranları eşittir.

2- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

3- Ölçeğin araştırmada kullanılabilmesi için ölçeği geliştiren ve uyarlayan kişilerden e-posta yoluyla izinleri alınmıştır. Ayrıca Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurul Koordinatörlüğünden (Tarih:21.05.2020 Sayı:84892257-604.01.02-E.15650) gerekli izinler alınmıştır.

4- Katılımcılardan Bilgilendirilmiş Onam Formu alınmış; gönüllü olarak araştırmaya katılmaları sağlanmıştır.

5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by *Turnitin*. Similarity Index 14%

Atf bilgisi / Citation:

Döğër, S. S., Kılınç, F. E (2021). 4-6 yaş çocuğa sahip ailelerin covid-19 pandemi sürecinde çocukları ile iletişimlerinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 480-496.

ÖZ

Özel ve sosyal hayatı sınırlandıran bir dönem olan Covid-19 pandemi sürecinde çocuklar ve anne babalar uzun ve belirsiz bir süre karantina dönemi yaşadı. Bu araştırma anne babaların çocukları ile olan iletişimlerinde pandemi öncesi ve sırasında meydana gelen değişimi değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 48-72 aylık çocuğa sahip 212 anne baba katılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu ve Arabacı tarafından 2011 yılında geliştirilen Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) kullanılmıştır. SPSS paket programı ile veriler analiz edilmiş, değişkenler arasındaki farklılığı belirlemek için Mann-Witney U Testi ve Kruskal Wallis Testi, Covid-19 Pandemi öncesi ve Covid-19 Pandemi sırası arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre anne - baba - çocuk iletişimde konuşma, dinleme ve mesaj alt boyutlarında pandemi öncesi ve pandemi sırasında anlamlı farklılık görülmüştür. Araştırma bulgularına göre sosyal hayatın sınırlandırılması, anne babaların çocukları ile geçirdikleri sürenin artması, rutinlerinde meydana gelen ani değişikliklerin anne baba çocuk arasındaki iletişimi etkilediği ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler

Covid-19, İletişim, Çocuk

ABSTRACT

During the Covid-19 pandemic, a period that restricts private and social life, children and parents lived a long and indefinite period of quarantine. This research was carried out to evaluate the change in the communication of parents with their children before and during the pandemic. 212 parents with 48-72 months old children participated in the study. Demographic Information Form prepared by the researcher and Mother-Father-Child Communication Assessment Tool developed by Arabacı in 2011 were used as data collection tool in the research. The data were analyzed with the SPSS package program, the Mann-Witney U Test and Kruskal Wallis Test was used to determine the relationship between variables, and the Wilcoxon Signed Ranks Test was used to determine the relationship between pre-Covid-19 and Covid-19 pandemic order. According to the findings of the research, there was a significant difference in the sub-dimensions of speech, listening and message in parent-child communication before and during the pandemic. According to the findings of the research, it was revealed that the limitation of social life, the increase of the time spent with the parents and the sudden changes in their routines affect the communication between the parents and the child.

Keywords

Covid-19, Communication, Child

GİRİŞ

İnsanlığın karşılaştığı felaketlerden birisi de salgın hastalıklardır ve tarih boyunca devletleri, toplumları, insanları derinden etkileyerek; ticari faaliyetlere darbe vurmuş ve sosyal yaşamı zedelemiştir (Ekiz vd, 2020). Salgın; enfeksiyon hastalığının bir toplumda, bölgede ya da mevsimde beklenen normal sıklığından daha fazla görülmesi olarak tanımlanmaktadır (Hacımustafaoğlu ve Önermen, 2018). Çin'in Hubei eyaleti Wuhan Şehrinde etiyojisi bilinmeyen benzeri görülmemiş bir pnömoni salgını Aralık 2019'da ortaya çıktı ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından Covid-19 olarak adlandırıldı (National Health Commission, 2020). Covid-19 dünya çapında sağlık için büyük bir tehdit ve küresel ekonomi için bir tehlike olarak algılanmakta olup, insanların günlük davranışlarını farklılaştırarak; panik, anksiyete, depresyon duygularına neden olmakla birlikte sık sık yoğun korkuları tetikleyerek yaşamlarını etkilemiştir.

Çocukların Covid-19'a yakalanma riski yetişkinlerden daha az gibi görülmüş, Çin'in raporlarına göre salgından ilk etkilenen çocuklar ve ergenler olarak belirlenmiştir. Çocuklar bu süreçte psikolojik olarak etkilenmekte ve çocuklarda bazı davranışsal problemler görülmektedir (Weir, 2020). Çocuklar Covid-19 salgınının dramatik etkisine kayıtsız değillerdir. Yaşadıkları korkular, belirsizlikler, fiziksel ve sosyal izolasyon deneyimlerine karşı tepkilerini ve duygularını anlamak ve onların ihtiyaçlarını doğru bir şekilde karşılamak süreçle baş etmelerinde büyük öneme sahiptir. Şubat 2020'nin ikinci haftasında Shaanxi Eyaletinde yapılan bir ön çalışmada, 3-18 yaş arası 320 çocuk ve ergen (168 kız ve 142 erkek) arasında en yaygın görülen psikolojik ve davranışsal sorunlar olarak; dikkat dağınıklığı, sinirlilik ve salgın hakkında soru sorma korkusu olduğu görülmüştür. Yapılan başka bir ön çalışmada ise 3-6 yaş çocukların daha büyük çocuklara göre aile üyelerinin ve kendilerinin enfeksiyona yakalanma korkusu semptomunu daha fazla gösterdiği görülmüştür (Jiao vd., 2020). Jiao vd.nin (2020) yaptığı bir çalışmada medya eğlencesinin, aileler tarafından çocuklarının sıkıntısını hafifletmek ve yaşadıkları olumsuz durumla ilgili endişelerini gidermek için okuma ve fiziksel egzersizden daha büyük ölçüde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de ilk tespit edilen Covid-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020 tarihinde açıklanarak virüse bağlı ilk ölüm 15 Mart 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 16 Mart tarihi itibari ile okullar önce bir hafta tatil edilerek, 23 Mart tarihi itibari ile uzaktan eğitim süreci başlamıştır. 4 Mayıs tarihinden itibaren 20 yaş altı çocuklarda sokağa çıkma kısıtlaması yürürlüğe sokularak çocukların sosyal izolasyonu sağlanmıştır. Kamu kurumları ve özel kurumlar esnek çalışma ve evden çalışma düzenine geçiş yaptığından dolayı anne ve babaların da sosyal hayatları sınırlandırılmıştır. Bu uygulamalar doğrultusunda çocukların ve ailelerin evde olduğu tüm sosyal yaşamlarının sonlandığı yeni bir döneme başlanmıştır.

İletişim, duyguların ve fikirlerin sözel veya sözel olmayan yollarla bilinçli-bilinçsiz, amaçlı-amaçsız aktarıldığı, alındığı, yorumlandığı bir süreçtir (Berko vd., 2011). İletişim; sözlü iletişim, sözsüz iletişim ve yazılı iletişim olarak üç ana başlıkta incelenmektedir. Anne-baba-çocuk arasında oluşan ilk iletişim doğum öncesi dönemden itibaren başlamaktadır. Hamilelik haberinin alınması ile anne - baba çocuk ile iletişim kurmakta, onunla konuşmakta ve ona sevgi göstermektedir. Yapılan çalışmalara göre anne karnındayken çocukların hissettiklerini,

duyabildiklerini ve anne karnında sık duydukları müzik, ses tonu ve benzerini doğum sonrasında hatırlamakta ve kriz anlarında onlar aracılığı ile rahatladığı görülmektedir (Teie, 2016). Doğum sonrası anne baba çocuk arasında iletişim çeşitlenmekte ve şekillenmektedir. Anne babanın çocuğu ile iletişim kurarken kullandığı jest, mimik, ses tonu, cümlesinin doğruluğu veya yanlışlığı, üslubu, sözleri, davranışı, bakışları büyük önem taşımaktadır. Anne babanın kaygı ve stres durumu, sosyal yaşamı, iş hayatı, anne babalık ve eş olarak birbirlerine olan davranışları aile içi iletişimi oluşturmakla birlikte anne babanın çocuğu ile iletişimin temel taşlarını oluşturmaktadır. Anne babanın çocuğu ile kurduğu iletişimin niteliği, aile içi iletişim, oyun sırasında kurulan iletişim, çocuk ile yapılan konuşmalar; ergenlik dönemi ilişkilerini, akranları ile olan iletişim ve etkileşimini, akademik başarısını ve sosyal hayattaki konumlarını etkilediği görülmektedir. Çin'in Shaanxi Eyaleti'nde çalışan çocuk doktorları, Covid-19 salgınının psikolojik sonuçlarından korumada çocuk ve ergenlerde dayanıklılığı artırma stratejisini izlemiştir. Çinli çocuk doktorları tarafından ebeveynlere önerilen önlemler; korku ve endişelerini gidermek için çocuklarla iletişimi arttırmak, yalnızlığı hafifletmek için işbirlikçi oyunlar oynamak, fiziksel aktiviteli etkinlikleri teşvik etmek ve stresi azaltmak için olumlu bir psikolojik tutum modellemek amacıyla müzik terapisini ve şarkıları kullanmayı önermektedirler (Jiao vd., 2020). Erken çocukluk yıllarında aile içi iletişimin önemi dikkate alındığında özellikle ailelerin ve çocukların yoğun bir şekilde etkilendiği pandemi sürecinde virüs, karantina gibi kavramlara yabancı olan çocuklarla kurulan iletişimin hassasiyeti nedeni ile aile-çocuk ilişki biçimlerini belirleme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle araştırmada Covid-19 Pandemi sürecini evde geçiren, 4-6 yaş çocuğa sahip anne babaların çocukları ile olan iletişimlerinin çeşitli değişkenlerle incelenmesi amaçlanmaktadır.

Etik Prosedür

Araştırmanın örneklemini belirlenirken çalışmaya katılmaya gönüllü olan ebeveynler dahil edilmiştir. Araştırma süresince ebeveynlerin araştırmadan ayrılacakları, istemedikleri soruya cevap vermeyebilecekleri anlatılarak onam formu alınmıştır. Araştırma kapsamında ebeveynlerin IP adresi, mail, ad-soyad gibi kişisel bilgileri edinilmemiş, istenmemiştir. Bu çalışmadaki prosedürler Helsinki Bildirgesine uygundur. Ölçeğin araştırmada kullanılabilmesi için ölçeği geliştiren ve uyarlayan kişilerden e-posta yoluyla izinleri alınmıştır. Ayrıca Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurul Koordinatörlüğünden (Tarih:21.05.2020 Sayı:84892257-604.01.02-E.15650) gerekli izinler alınmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırma; Covid-19 Pandemi sürecinde okulların tatil edilmesi, anne-babaların iş hayatlarının sınırlandırılması ile kısıtlanmalı sosyal hayata geçen ebeveynlerin çocukları ile olan iletişimlerini kendi gözlerinden Covid-19 Pandemi öncesi ve Covid-19 Pandemi sırasında nasıl değerlendirdiklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla sayıdaki değişken arasında, birlikte değişim varlığı veya derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2005).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 4-6 yaş çocuğa sahip ebeveynler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 4-6 yaş çocuğa sahip, çalışmaya katılmayı kabul eden, ulaşılabilen ebeveynler oluşturmaktadır. Çalışma grubu seçilirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme; güvenilirlik, zaman ve parasal açıdan en uygun olan ve araştırmaya gönüllü katılımcıların seçildiği örnekleme yöntemidir (Koç-Başaran, 2017).

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu ve Arabacı tarafından 2011 yılında geliştirilen Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA) kullanılmıştır. Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı 37 soru 5 alt boyuttan (konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim, empati) oluşan 5'li likert derecelendirmeden oluşmaktadır. Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) test-tekrar test korelasyonları, konuşma alt boyutu için .93, dinleme alt boyutu için .96, mesaj alt boyutu için .98, sözsüz iletişim alt boyutu için .95 ve empati alt boyutu için .96 olarak belirlenmiştir. İki uygulama sonuçları arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür ($p<.05$). Yapılan araştırmada Anne-Baba-Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı'nın (ABÇİDA) Cronbach's Alpha değerine bakılmış ve bu değer 0.816 olarak bulunmuştur. Bulunan bu değer 0.70'in üzerinde olduğundan, yüksek bir güvenilirlik göstergesi olarak kabul edilmiştir (Erkuş, 2006).

Veri Toplama Süreçleri

Araştırmanın yürütülebilmesi için öncelikle, Etik Kurul Koordinatörlüğünden 21.05.2020 tarih ve 84892257-604.01.02-E.15650 karar sayısı ile etik kurul izni alınmıştır. Veri toplama işlemlerinin yürütülmesi için örneklem doğrultusunda çalışmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerin onam formunu doldurmalarıyla veri toplama süreci başlatılmıştır.

Çalışmanın verileri Google Form aracılığıyla katılmayı kabul eden 212 ebeveynin Covid-19 pandemisi öncesi ve sırası yaşamlarını temel alarak doldurmaları istenmiş ve bu doğrultuda elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler analiz edilirken SPSS paket programı kullanılmıştır. Veri analizi öncesinde verilerin dağılımına bakılmış çarpıklığın -1,023, basıklığın ise -2,018 olduğu görülmüştür. Değerler -1 ile +1 arasında bir değer olmaması verilerin normal dağılım göstermediği şeklinde yorumlanmıştır (Büyüköztürk, 2019). Elde edilen verilerin Covid-19 Pandemi öncesi ve Covid-19 Pandemi sırası arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla normallik dağılımları incelenmiş Kolmogorov-Smirnov değeri .007 (<0.05) olması nedeni ile verilerin normal dağılım göstermediği görülmüş olup, bu nedenle değişkenler arasındaki farklılık için MannWhitney U Testi ve Kruskal Wallis Testi, pandemi öncesi ve sırasındaki farklılıkları belirlemek amacıyla ise Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan toplam 212 anne babanın 58'i 48-60 aylık, 154'ü 61-72 aylık, %49,1'i kız, %50,9'u erkek çocuğa sahiptir. Araştırmaya katılan annelerin %72,6'sı, babaların ise %66'sı 30-39 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan anne babaların %40,6'sı tek çocuğa, %37,7'si ise iki çocuğa sahiptir. Araştırmaya katılan annelerin %46,7'si, babaların ise %41'i lisans derecesinde öğrenime sahipken; annelerin %42,9'u çalışmıyor, %26,4'ü evde online çalışıyor, babaların ise %49,5'i her gün işe gitmeye devam etmektedir.

Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği'nden elde edilen bulguların karşılaştırılmasına ilişkin bulgular Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği Pandemi Öncesi ve Sırası Puanlarının Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi Sonuçları

Pandemi Öncesi - Pandemi Sırası	Sıralar	N	S.O.	S.T.	z	p
Konuşma	Negatif Sıralar	78	54.15	4224	-5.387	.000*
	Pozitif Sıralar	24	42.88	1029		
	Eşit	110				
Dinleme	Negatif Sıralar	46	40.12	1845.5	-3.602	.002*
	Pozitif Sıralar	26	30.10	782.5		
	Eşit	140				
Mesaj	Negatif Sıralar	30	40.58	1217.5	-3.398	.001*
	Pozitif Sıralar	60	47.96	2877.5		
	Eşit	122				
Sözsüz İletişim	Negatif Sıralar	26	30.73	799	-0.252	.801
	Pozitif Sıralar	29	25.55	741		
	Eşit	157				
Empati	Negatif Sıralar	37	27.28	1009.5	-1.469	.142
	Pozitif Sıralar	20	32.18	643.5		
	Eşit	155				

*p<.05

Tablo 1 incelendiğinde Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeğinin konuşma, dinleme ve mesaj alt boyutlarında pandemi öncesi ve pandemi sırası puanları arasında anlamlı bir fark görülmektedir (p<.05). Sözsüz iletişim ve empati alt boyutları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.

Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutları ile yaş ve cinsiyet arasında farklılığa ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği Pandemi Öncesi ve Sırası Mann Whitney U- Testi Sonuçları

Alt Boyutlar		S.O.	S.T.	U	p		
Yaş	Konuşma	Pandemi Öncesi	48-60	111.6	6474.5	.453	
			61-72	104.5	16103.4		
		Pandemi Sırası	48-60	112.2	6509.5		.838
			61-72	104.3	16068.5		
	Dinleme	Pandemi Öncesi	48-60	116.09	6733.5	.155	
			61-72	102.8	15844.5		
		Pandemi Sırası	48-60	117.6	6823		.099
			61-72	102.3	1575		
	Mesaj	Pandemi Öncesi	48-60	101.7	5862	.427	
			61-72	108.5	16716		
		Pandemi Sırası	48-60	102.7	5957.5		.580
			61-72	107.9	16620.5		
	Sözsüz İletişim	Pandemi Öncesi	48-60	112.3	6518.5	.383	
			61-72	104.2	16059.5		
		Pandemi Sırası	48-60	115.9	6723		.163
			61-72	102.9	15855		
	Empati	Pandemi Öncesi	48-60	107.8	6257.5	.839	
			61-72	105.9	16320.5		
Pandemi Sırası		48-60	106.6	6184	.986		
		61-72	106.4	16394			
Cinsiyet	Konuşma	Pandemi Öncesi	Kız	103.9	10808.5	.547	
			Erkek	108.9	11769.5		
		Pandemi Sırası	Kız	99.9	10395		.126
			Erkek	112.8	12183		
	Dinleme	Pandemi Öncesi	Kız	100.3	10436	.145	
			Erkek	112.4	12142		
		Pandemi Sırası	Kız	101.7	10578		.257
			Erkek	111.1	12000		
	Mesaj	Pandemi Öncesi	Kız	109.9	11434	.421	
			Erkek	103.1	11144		
		Pandemi Sırası	Kız	111.7	11621.5		.220
			Erkek	101.4	10956.5		
	Sözsüz İletişim	Pandemi Öncesi	Kız	110.2	11465	.376	
			Erkek	102.9	11113		
		Pandemi Sırası	Kız	106.3	11061.5		.974
			Erkek	106.6	11516.5		
	Empati	Pandemi Öncesi	Kız	106.4	11382	.462	
			Erkek	103.6	1196		
Pandemi Sırası		Kız	107.2	11153.5	.862		
		Erkek	105.7	11424.5			

Tablo 2 incelendiğinde Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutları ile yaş ve cinsiyet arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($p < 0.05$).

Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği'nin alt boyutları ile kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu arasındaki farklılığa ilişkin bulgular Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği Pandemi Öncesi ve Sırası Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	n	Konuşma Pandemi Öncesi		Konuşma Pandemi Sırası		Dinleme Pandemi Öncesi		Dinleme Pandemi Sırası		Mesaj Pandemi Öncesi		Mesaj Pandemi Sırası		Sözsüz İletişim Pandemi Öncesi		Sözsüz İletişim Pandemi Sırası		Empati Pandemi Öncesi		Empati Pandemi Sırası		
		x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	x ²	p	
Kardeş sayısı	tek çocuk	86																				
	1 kardeş	80																				
	2 kardeş	35	15.4	.004*	16.04	.003*	12.4	.014	17.3	.002*	.413	.981	.826	.935	12.9	.012*	14.2	.007*	16.1	.003*	20.6	.000*
	3 kardeş	10																				
	4 kardeş	1																				
Anne öğrenim	İlkokul	11																				
	Lise	45																				
	Önlisans	31	10.1	.038	5.02	.285	3.67	.451	2.35	.672	2.06	.725	2.06	.718	8.94	.062	6.16	.187	20.4	.000	11.9	.018
	Lisans	99																				
	Yüksek lisans	26																				
Baba öğrenim	İlkokul	16																				
	Lise	56																				
	Önlisans	30	1.65	.795	1.94	.745	3.11	.540	7.57	.110	3.45	.484	4.57	.334	1.55	.817	2.65	.617	2.32	.676	.860	.930
	Lisans	87																				
	Yüksek lisans	23																				

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeğinin konuşma, dinleme, sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre ortalamalar arasında pandemi öncesi ve sırasında anlamlı fark görülmektedir ($p < 0.05$). Anne ve baba öğrenim durumu ile Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği arasında pandemi öncesi ve sırası puanları arasında anlamlı bir fark görülmemektedir.

TARTIŞMA

Araştırma sonucunda çalışma grubuna dahil edilen ebeveynlerin kendi gözüyle pandemi öncesi ve pandemi sırası değerlendirmeleri doğrultusunda Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği konuşma, dinleme ve mesaj alt boyut puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Anne baba çocuk arasındaki iletişimin sağlıklı olabilmesi, öncelikle anne babanın birey olarak ruh sağlıklarının iyi olması ve anne babanın kendi aralarındaki ilişkinin sağlıklı olmasına bağlıdır. Ailede anne babanın birbirleri ile iletişimi, çocuğun anne ile iletişimi babayı, çocuğun babası ile olan iletişimi de anneyi etkilemektedir. Okul öncesi dönem çocukları çok iyi gözlemcilerdir. İnsan ilişkilerinde önemli rol oynayan işbirliği ve sosyal ilişkilere ilişkin davranışları, anne babaları ile etkileşimleri ve gözlemleri sonucunda kazanırlar. Anne babanın çocukları ile sağlıklı ve etkili bir iletişim kurabilmeleri için kendilerine güvenli, işbirlikçi, stres ve kaygı düzeyi düşük aynı zamanda da kabul edici bir tutum içinde olmaları gerekir. İspanya'da yapılan bir çalışmaya göre Covid-19 nedeniyle evdeki aile hapsi aile üyelerinin ilk haftadan sonra %34,6'sının kendilerini gergin hissettiklerini ortaya koymuştur (Ayuso vd., 2020). Araştırmadan elde edilen sonuçlarda Covid-19 Pandemi süreci gibi özel bir biyolojik afet döneminde anne babanın çocukları ile iletişimlerinde konuşma ve dinleme alt boyutlarında pandemi öncesi ortalamaların daha yüksek olduğu, mesaj alt boyutunda ise pandemi sırasına ait ortalamaların yüksek olduğu görülmektedir. Sosyal hayatı sınırlayan hatta sıfırlayan ve evde karantina süreci olan Covid-19 Pandemi dönemi anne baba çocuk arasındaki iletişimi etkilemiştir. Anne baba çocuk sürekli iletişim ve etkileşim halinde olduğu için konuşma ve dinleme alt boyutlarındaki farklılaşma pandemi sırasında görece pandemi öncesine göre düşüktür. Konuşma, kişinin kendisi ve çevresi ile dengeli bir ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan sesli sembollerin yer aldığı sözel iletişim kurma yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Anne babalar çocukları ile doğru, açık ve etkili bir iletişim kurduklarında çocuklarda aynı şekilde iletişim kurarak onlara karşılık verirler (Zolten ve Long, 2020). Etkili iletişimin temeli olan dinleme psikolojik bir süreç olarak, kişinin ses ve konuşma görüntülerinin farkına varmasıyla ve onlara dikkatini odaklamasıyla başlayıp, iletilen işitsel işaretleri tanınması, hatırlaması ve anlamlandırması aşamalarından oluşmaktadır (Arabacı, 2011). Anne ve babası tarafından dinlendiğini bilen çocuk, kendisini daha huzurlu ve rahat hissetmektedir. Böylece duygusal ve sosyal yönden sağlıklı bir gelişim seyretmesine katkı sağlamaktadır. Sonuçlara göre Pandemi sırasında birlikte yaşanan sürenin ve iletişimin artması aile içinde konuşma ve dinleme becerilerine olumsuz yansımıştır. Mesaj alt boyutundaki farklılaşma ise pandemi sırasına ait ortalamalar lehine görülmektedir. Mesaj, bilginin, anlamın, duygu ve düşüncelerin kodlanarak sözlü-sözsüz ya da yazılı bir anlatımla alıcı kişiye semboller aracılığıyla ulaştırılmasıdır. Mesajın iletilmesinde geçmiş yaşantılar, iletilecek konu hakkındaki bilgi ve beceriler, tutum ve alışkanlıklar, sosyal ve kültürel ortam etkili olmaktadır (Hargie vd., 2004). Bu doğrultuda pandemi sırasında ailede birlikte geçirilen sürenin artması ortak yaşantı alanını arttırmış ve mesajların anlamlandırılmasında artışa neden olmuştur. Anne babalar çocuklarıyla konuşurken, verdiği bilgilerde çocuğun yaşını ve anlama seviyesini dikkate alması gerekir. Hayatı tehdit eden hastalıklarla ilgili hassas ve etkili iletişimin çocuklar ve ailelerinin uzun süreli psikolojik refahı için büyük faydası vardır. Covid-19 Pandemi süreci ile değişen rutinler, sosyal hayatlarının sınırlanması nedeniyle çocuklar, ailelerindeki değişiklikler hakkında dürüst bilgiye ihtiyaç duyarlar; bu bilgi olmadığında, çocuklar durumu kendi başlarına anlamlandırmaya çalışırlar (Nielsen-Saines vd., 2019).

İletişimin etkili olmasını sağlamak, süreci yönetmeyi kolaylaştırmak için çocuğun gelişim düzeyine göre sakin, sabırlı bir şekilde anlatma çocuk ile iletişimde önemlidir. Yapılan çalışmaların sonucunda anne-babaları ile sağlıklı iletişim içinde olan çocukların diğerlerine göre daha az endişeli tavır sergiledikleri ve arkadaş ilişkilerinde daha başarılı oldukları gözlenmiştir (Çağdaş, 2015). Covid-19 Pandemi sırasında anne babaların çocukları ile iletişimde konuşma, dinleme ve mesaj alt boyutları, puan ortalamalarının pandemi öncesine göre düşük olduğu için salgın sürecinde çocukların endişeli ve kaygılı olması muhtemeldir. Lee (2020) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ebeveynlerin çoğu (% 52) finansal kaygıların ve sosyal izolasyonun (% 50) ebeveynliğin önünde gittiğini, çocuklarına sıcaklık göstermelerine ve çocuklarına yakın hissetmelerine rağmen, ebeveynlerin çoğu (% 61) son 2 hafta içinde en az bir kez çocuklarına bağırıldığını veya çığlık attığını, her 5 kişiden 1'inin (% 20) son 2 hafta içinde en az bir kez çocuğuna şaplak veya tokat attığını, çocuklarına daha sık bağırıldığını veya çığlık attığını (% 19) belirtmişlerdir.

Pandemi ve evden çalışma ile evde bu kadar çok zaman geçirmek ebeveynlik süresinin artmasına neden olmuştur. Pandemi öncesinde ve sırasında çocuklarla geçirilen zaman kıyaslandığında, ortalama günlük süre artmıştır. Önceden, çocuk bakımı 2 saat 48 dakikayken (Eurostat, 2010) pandemi ev karantinaları sırasında 3 saat 42 dakika olarak bulgulanmıştır (Ayuso vd., 2020). Bu, çocuklu ailelerin işlerini ve aile yaşamlarını dengelemelerini, özellikle annelerin hayatlarını çok zorlaştırmıştır (Barnés, 2020).

Stres, aile ilişkileri için bir risk faktörü oluşturabilen problem çözme kapasitesine, karar verme sürecine ve çatışma yönetimine zarar verme eğilimindedir (Soares ve Modesto, 2020). Vale do Rio dos Sinos Üniversitesi Bebekle İlgili Çalışmalar Merkezi tarafından toplanan bilgilere göre, aileler için en büyük zorluklar; birden fazla görevle uğraşmak, çocuklara ilgi göstermek, bir rutin oluşturmak, çocuklarla oynamak, neler olduğunu açıklamak, görevleri paylaşmak ve okul faaliyetlerine yardımcı olmak olarak belirtmişlerdir (Da Silva vd., 2020). Kore'de Pandemi yaşamının aile içi ilişkilerine etkisinin incelendiği çalışmada aile zamanındaki büyük artış, aile ilişkilerinin kalitesinde hem olumlu hem de olumsuz roller oynadığı, Covid-19'dan önce yakın ve şefkatli ilişkileri olan aileler için pandemi, eşleriyle veya çocukları ile ev dışında dikkatleri dağılmadan samimi zaman geçirmelerine yardımcı olmuştur. Bununla birlikte, aile üyeleriyle artan etkileşimler genellikle anlaşmazlıkları, gerilimleri ve memnuniyetsizliği artırdığını belirlemişlerdir (Lee vd., 2020). Özellikle çocukların ve annelerinin Covid-19 sürecinin sebep olduğu fiziksel, psikolojik, istihdam gibi sorunlardan dolayı aile içi şiddet görmeye karşı daha savunmasız oldukları ifade edilmiştir (Bradbury-Jones ve Isham, 2020). Bu dönemde çocuğa yönelik aile içi şiddetinde arttığı belirtilmektedir (Yanke, 2020). Ayrıca okulların ve kreslerin kapatılması, çalışan anneleri çocukların bakım ihtiyaçlarını karşılama konusunda büyük ölçüde zorlamıştır (Alon vd., 2020). Yapılan çalışmada, anne babaların çocukları ile konuşma alt boyutunda pandemi öncesi ve sırasında farklılıklar olması ev rutinlerindeki değişiklikler, anne babanın iş yaşamındaki değişiklikler, birlikte geçirilen vakit süresindeki artış etkili olmuştur. Covid-19 Pandemi sürecinde psikolojik sağlamlığın azaldığı, bireylerin maddi ve manevi olarak etkilendiği bir dönemde anne baba ve çocuk arasındaki iletişimde doğru orantılı olarak olumsuz yönde etkilenmiştir. Anne babaların iş yaşamının eve taşınması, Türk toplumunda yaygın olan büyükanne-babaların ev yaşamına olan desteklerinin pandemi nedeniyle azalması ve hatta yok olması, çocukların bütün gün evde olmaları, akranları da dahil olmak üzere anne baba haricinde kimseyle iletişimlerinin olmaması, anne babaların kurallar ile çocuklarının istekleri ve değişen hayat rutinleri arasında

bocalamaları gibi etkenler dinleme alt boyutunda pandemi öncesine göre farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmaların aksine Başaran ve Aksoy (2020) tarafından yapılan 26 ebeveyn ile aile içi pandemi yaşamlarını değerlendirdikleri çalışmada pandemi yaşamının aile içi ilişkileri olumlu etkiye sahip olduğu, etkileşimi arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Araştırmadan elde edilen diğer bulgu ise Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeği konuşma, dinleme, sözsüz iletişim ve empati altı boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşmaktadır. Çalışmada tek çocuğa sahip olan ailelerin nispeten iki çocuğa sahip ailelere göre iletişimleri anlamlı düzeyde yüksektir. Anne babaların iki çocuğa sahip olmanın verdiği kaygı, sorumluluk, çocuklar arası bireysel farklılıklar, kardeş ilişkileri gibi unsurlar iletişimi etkilemektedir. Margolis ve Myrskyl (2011) yaptıkları çalışmada, anne-babaların çocuklarının sayısı arttıkça, mutluluk düzeylerinin de buna paralel olarak azaldığını belirlemişlerdir. Arabacı ve Ömeroğlu (2013) tarafından yapılan 48-72 aylık çocukların iletişimlerinin incelendiği çalışmada da çok çocuğa sahip anne-babaların, az sayıda çocuğa sahip olan ailelere göre daha zayıf iletişime sahip olduğu görülmüştür. Fakat, Meriç ve Özyürek (2018) tarafından yapılan bir çalışmada ise 48-72 aylık çocukların kardeş sayısı ve anneleri ile olan iletişimleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Üçok (2014) tarafından yapılan çalışmada çocuğun yaşının anne baba iletişim algılarına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre yaş değişkenine göre anne-baba-çocuk arasındaki iletişimde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Araştırmanın örneklem grubunun yaş dağılımının eşit olmamasının bulguya etki edebileceğinden bu çalışmanın sınırlılığıdır.

Anne babaların çocukları ile iletişimlerinin çocuklarının cinsiyetine göre farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. Cinsiyete göre farklılıkların olmaması anne babaların kız ve erkek çocuklarına aynı tutum ve davranışlarla yaklaştığını, çocukların cinsiyetine göre değil bireysel farklılıklarına göre iletişimlerini şekillendirdiklerini ortaya koymuştur. Meriç ve Özyürek (2018) tarafından yapılan araştırmada anne-çocuk sözsüz iletişimde çocukların cinsiyeti arasında anlamlı farklılık görülürken, baba - çocuk sözsüz iletişimde cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Tarkoçin ve Tuzcuoğlu (2014) ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerinin çocuğun kardeş sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailenin sosyo-ekonomik düzeyine göre anlamlı farklılık gösterdiğini ama cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediğini bulgulamışlardır. Doğan (2019)'nın yaptığı çalışmada ebeveynlerin çocukları ile iletişim puanlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Roberts vd. (1984) 3-12 yaş çocuğa sahip ebeveynlerle yaptıkları çalışmada, çocuğun cinsiyetinin çocuk yetiştirmede farklılık oluşturduğunu, bu farkın erken çocukluk döneminden itibaren başlayıp devam ettiğini saptamışlardır. Üçok (2014) tarafından yapılan araştırmada anne-baba-çocuk arasındaki iletişimin konuşma, dinleme, sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarında cinsiyete göre farklılık gösterirken, mesaj boyutunda farklılık göstermemektedir. Connel ve Prinz (2002) aile - çocuk etkileşiminin kız çocuklarının lehine farklılaştığını bulmuştur. Çocuğun cinsiyetinin iletişime olan etkisine yönelik bulgular farklılık göstermemektedir. Araştırma bulgularında ki farklılıklar kültürel, kuşaksal, çalışmanın örnekleme gibi faktörlerden dolayı oluşmaktadır.

Anne babanın öğrenim durumunun çocukları ile iletişiminde etkili olduğu düşünülmektedir. Öğrenim durumu arttıkça farkındalık, doğru iletişim ve etkileşim kurma becerileri de gelişmektedir. Elde edilen bulgular çalışmanın hipotezini desteklememektedir. Anne babanın öğrenim durumu çocukları ile iletişimlerini etkilemediği görülmüştür. Meriç ve Özyürek (2018), Saygıdeğer (2004) ve Sarıyüce Körükçü (2004) tarafından yapılan çalışmalarda anne - çocuk iletişimi ile annenin öğrenim durumu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Uçmaz Halıcıoğlu (2004) yaptığı araştırmasında, yükseköğretim mezunu olan annelerin, empati beceri düzeylerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bozdağ (2006), Dalkılıç (2006), Yılmaz ve Çimen (2008), Toy (2007) tarafından yapılan çalışmalarda annelerin öğrenim durumları ile iletişim becerileri arasında farklılık olmadığı belirlenmiştir. Hergüner vd. (1997), Tepeköylü vd. (2009), Tarkoçin ve Tuzcuoğlu (2014) tarafından yapılan çalışmalarda baba öğrenim durumu ile iletişim becerileri arasında farklılık olmadığı saptanmıştır. Köyceğiz ve Özbey (2019) tarafından yapılan çalışmada ise baba öğrenim durumu ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgusuna erişilmiştir. Yapılan çalışmalarda anne baba öğrenim durumunun çocuk ile iletişiminde etkili bir unsur olup olmadığına dair bulgular farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların oluşmasına neden olan anne babanın mizacı, kaygı ve stres durumu, sahip oldukları anne baba tutumu, anne babanın birbiri ile iletişimi, iş yaşamı, sosyal hayat gibi değişkenler ele alınarak daha detaylı incelenmelidir.

Araştırmada, yaş, cinsiyet, öğrenim durumu gibi değişkenlere göre analizler yapılmıştır. İleriki çalışmalarda farklı değişkenlere göre analizler yapılabilir. Araştırmada kullanılan veriler ulaşılabilen, çalışmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden elde edilmiştir. Başka çalışmalarda örneklem büyüklüğü genişletilebilir, anne-baba-çocuk ayrı ayrı ya da bütün olarak değerlendirilerek görüşleri alınabilir. Ayrıca, pandemi döneminde teması azaltmak için en erişilebilir değerlendirme yöntemlerinden biri olmasına rağmen, Google form aracılığıyla nicel veri toplamanın bazı sınırlamaları vardır. Google formları geniş kitlelere ulaştırmanın zorluğu, katılımcıların soruları yarıda bırakıp çalışmayı bırakma olasılığı ve internet kesintileri nedeniyle veri kaybı yaşanması sınırlamalar arasındadır. Araştırmada özel bir dönem olan Covid-19 sürecinde okul öncesi dönem çocuklarının aile içi iletişimlerinde meydana gelen değişimi ortaya koyduğu için özgün ve günceldir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma özel bir dönem olan Covid-19 pandemi sürecinde aile içi iletişimde meydana gelen değişiklikleri göstermesi açısından önemlidir. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre, Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Ölçeğinin konuşma, dinleme ve mesaj alt boyutlarında pandemi öncesi ve sırasına göre anlamlı ilişki varken; sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarında pandemi öncesi ve sırasında bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bunlara ek olarak araştırmada anne baba çocuk iletişimde pandemi öncesi ve sırasında yaş, cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Kardeş sayısı ile konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulgulanmıştır. İletişimi etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları, iş yaşamları, rutinleri bu unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışma sonuçları doğrultusunda da rutinlerde, okul-iş yaşamında meydana gelen değişikliklerin aile içi iletişimde değişikliklerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Çalışma doğrultusunda araştırmacılara öneriler de bulunulabilir.

- Anne ve babanın birbiri ile iletişimleri ve çocukları ile olan iletişimleri ayrı bir şekilde değerlendirilerek daha detaylı değerlendirilmesi faydalı olacaktır.
- Bu araştırmada 48-72 aylık çocuklarla anne baba iletişimi sınırlı tutulmuştur. Sonraki çalışmalarda daha farklı yaş gruplarına ulaşılması iletişimin belirlenebilmesi açısından faydalı olacaktır.
- İlerleyen çalışmalarda iletişimi etkileyen diğer unsurları da ele alan daha detaylı ve kapsayıcı çalışmaların yapılması anne baba çocuk arasındaki iletişimi etkileyen unsurları göstermesi ve bu doğrultuda müdahale, destek çalışmalarının yapılması yararlı olacaktır.
- Anne baba çocuk arasında doğum öncesi ile başlayan olan iletişimi geliştirmek amacıyla anne ve babaları bu doğrultuda anne baba okullarına, eğitim programlarına, projelere dahil etmek aralarındaki iletişimi destekleyecek ve güçlendirecektir.
- Pandemi sürecinde ki ev yaşamlarını ve ilişkilerini gözleyici, kesit ilişki çalışmalarıyla anne-baba-çocuk iletişimi ve etkileşimi kapsamlı gözlemlenerek uygun eğitim ve müdahale programlarının uygulanmasında yarar sağlayacaktır.
- Nitel araştırma yöntemleriyle derinlemesine görüşmeler yapılarak anne baba çocuk iletişimi daha kapsayıcı bir şekilde değerlendirilerek, incelenebilir.
- Özel bir dönem olan Covid-19'dan etkilenen anne - baba - çocuk iletişimini geliştirmeye ve desteklemeye yönelik eğitim programları, deneysel araştırmalar tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Alon, T. M., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. ve Tertilt, M. (2020). The impact of covid-19 on gender equality. *National Bureau of Economic Research*, 1-39.
- Arabacı, N. ve Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 aylık çocuğa sahip anne - babaların çocukları ile iletişimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 41-53.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-baba-çocuk iletişimini değerlendirme aracı'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi ve anne-baba-çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ayuso, L., Requena, F., Rodriguez, O. ve Khamis, N. (2020). The effect of covid-19 confinement on the spanish family: adaptation or change? *Journal of Comparative Family Studies*, 51(3-4), 274-287.
- Barnés, H. G. (2020). Ni en el colegio ni en casa: millones de niños y familias españolas en un callejón sin salida. *El Confidencial*. 12 Ocak 2021 tarihinde https://www.elconfidencial.com/espana/2020-05-14/colegio-casa-millones-ninos-familias-espanolas_2593767/ adresinden erişildi.
- Başaran, M. ve Aksoy, A. B. (2020). Anne babaları korona-virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 668-678.

- Berko, R. M., Wolwin, A. D. ve Wolwin, D. R. (2011). *Communicating: a social and career focus*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Bozdağ, H. (2006). *Kadının eğitim durumunun aile içi iletişimine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Bradbury-Jones, C. ve Isham, L. (2020). The pandemic paradox: the consequences of covid-19 on domestic violence. *Journal of Clinical Nursing*, 29(13-14), 2047-2049.
- Büyüköztürk, Ş. (2019). *Sosyal bilimler için veri analizi kitabı*. Ankara: Pegem Akademi
- Connel, C. ve Prinz, R. J. (2002). The impact of childcare and parent child interactions on school readiness and social skill development for low-income african american children. *Journal of School Psychology*, 40(2), 177-193.
- Çağdaş, A. (2015). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Dalkılıç, M. (2006). *Lise öğrencilerinin ana-baba ve ergen ilişkilerinde algıladıkları problem çözme ve iletişim becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Da Silva, I. M., Lordello, S. R., Schmidt, B. ve De Melo Mietto, G. S. (2020). Brazilian families facing the covid-19 outbreak. *Journal of Comparative Family Studies*, 51(3-4), 324-336.
- Doğan, S. (2019). *Problem çözme becerileri ve akıllı telefon bağımlılığı belirtilerinin ebeveyn çocuk iletişimi üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Ekiz, T., İlman, E. ve Dönmez, E. (2020). Bireylerin sağlık anksiyetesi düzeyleri ile covid-19 salgını kontrol algısının karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(1), 139-154.
- Erkuş, A. (2006). *Sınıf öğretmenleri için ölçme ve değerlendirme: Kavramlar ve uygulamalar*. Ankara: Ekinoks Yayınlar.
- Eurostat (2010). *Time use survey*. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> adresinden erişildi.
- Hacımustafaoğlu, M. ve Önürmen, Ö. (2018). Enfeksiyon hastalıkları pratiğinde salgın tanımlanması. *Çocuk Enfeksiyon Hastalıkları Derneği*, 12(4), 172-173.
- Hargie, O., Dickson, D. ve Tourish, D. (2004). *Communication skills for effective management*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hergüner, G., Güven, Ö. ve Yaman, M. (1997). Sporun üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri düzeylerine etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 95- 101.
- Jiao, M. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, F. S., Jiao, F. Y., Mantovani, M. P. ve Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the covid-19 epidemic. *The Journal of Pediatric*, 221, 264-266.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Koç Başaran, Y. (2017). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47, 480-495.

- Köyceğiz, M. ve Özbey, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan ebeveynlerin iletişim becerileri ile çocuklarının sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(3), 1707-1734.
- Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during covid-19. *Lancet Child Adolescent Health*. doi: 10.1016/S2352-4642(20)30109-7.
- Lee, J. Chin, M. ve Sung, M. (2020). How has covid-19 changed family life and well-being in Korea? *Journal of Comparative Family Studies*, 51(3-4).
- Margolis, R. ve Myrskyl, M. (2011). A global perspective on happiness and fertility. *Population and Development Review*. doi: 10.1111/j.1728-4457.2011.00389.x.
- Meriç, A. ve Özyürek, A. (2018). Anne-babaların okul öncesi dönem çocuklarıyla iletişimlerinin incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(73), 391-411.
- National Health Commission. (2020). *Update on the epidemic situation of the new coronavirus pneumonia as of 24:00 on March 24*. 25 Temmuz 2020 tarihinde <http://en.nhc.gov.cn> adresinden erişildi.
- Nielsen-Saines, K., Brasil, P., Kerin, T., Vasconcelos, Z., Gabaglia, C. R., Damasceno, L., Pone, M., Carvalho, L., Pone, S., Zin, A., Tsui, I., Salles, T., Cunha, D., Costa, R., Malacarne, J., Reis, A., Hasue, R., Aizawa, C., Genovesi, F., Einspieler, C., Marschik, P., Pereira, J., Gaw, S., Adachi, K., Cherry, J., Xu, Z., Cheng, G. ve Moreira, M. (2019). Delayed childhood neurodevelopment and neurosensory alterations in the second year of life in a prospective cohort of zıvk-exposed children. *Nature Medicine*, 25, 1213–1217.
- Roberts, G. C., Block, J. H. ve Block, J. (1984). Continuity and change in parents' child-rearing practices. *Child Development*, 55(2), 586-597.
- Saygıdeğer, A. (2004). *Benlik saygısı düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı kişisel özelliklerine göre iletişim becerilerine ilişkin algılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Sarıyüce - Körükçü, Ö. (2004). *Altı yaş grubundaki çocukların öz saygı düzeyleri ile anne empatik becerilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Soares, M. R. Z. ve Modesto, J. G. (2020). *Estratégia de resolução de conflitos aplicada a famílias*. *Sociedade Brasileira de Psicologia*. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.sbpsonline.org.br/enfrentamento-covid19> adresinden erişildi.
- Tarkoçin, S. ve Tuzcuoğlu, N. (2014). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 339-354.
- Teie, D. (2016). A Comparative analysis of the universal elements of music and the fetal environment. *Frontiers in Psychology*, 7, 1158.
- Tepeköylü, Ö., Soytürk, M. ve Çamlıyer, H. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu (BESYO) öğrencilerinin iletişim becerisi algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(3), 115-124.

- Toy, S. (2007). *Mühendislik ve hukuk fakültesi öğrencilerinin iletişim becerileri açısından karşılaştırılması ve iletişim becerileriyle bazı değişkenler arasındaki ilişkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uçmaz - Halicioğlu, İ. (2004). *Annelerin empatik beceri düzeyleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Üçok, A. (2014). *Ailede anne baba çocuk iletişimi üzerine sosyolojik bir değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Weir, K. (2020). Life after covid-19: making space for growth. *American Psychological Association*, 51(4).
- Yanke, R. (2020). Crece la violencia contra menores en el hogar por el aislamiento: Mi familia no me habla, me siento sola y me he acabado cortando. *El Mundo*. 12 Ocak 2021 tarihinde <https://www.elmundo.es/papel/historias/2020/05/07/5eb2ebc821efa029508b462e.html> adresinden erişildi.
- Yılmaz, İ. ve Çimen, Z. (2008). Beden eğitimi öğretmen adaylarının iletişim beceri düzeyleri. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 10(3), 3-14.
- Zolten, K. ve Long, N. (2020). Parent-child communication. 25 Temmuz 2020 tarihinde <https://parenting-ed.org/wp-content/themes/parenting-ed/files/handouts/communication-parent-to-child.pdf> adresinden erişildi.